

Framtidens samhällskontrakt

Minirapport 1 av 2 från studien Morgondagens medborgare

Fredrik Torberger 2019

**KAIROS
FUTURE**

Framtidens samhällskontrakt

Vad förväntar sig framtidens svenskar av sig själva, varandra och samhällets institutioner ifråga om att ge och få, rättigheter och skyldigheter? Det var den övergripande frågeställningen för studien Morgondagens medborgare, med tidshorisonten satt till år 2030. Frågan är relevant för att förstå de människor som bär upp framtidens samhälle. Nära på 6000 svenskar i åldrarna 16 till 65 besvarade vår enkät och vi har spanat, konsulterat forskningen och samlat expertis i jakten på svar.

Det är lätt att imponeras av den komplexa väv av ömsesidiga åtaganden som omger svenskarna i form av olika trygghetssystem. Hela bygget tycks vila på en förväntan om aktiva, engagerade medborgare. Därför är det glädjande att mängden medborgerligt engagemang är stabilt, om än ojämnt utspritt. Däremot tar engagemanget nya former vilket ställer krav på Sveriges föredömligt stabila institutioner och demokrati att anpassa sig till samtidens och framtidens olika medborgare. Svaren i studiens enkät pekar nämligen på att det finns sju olika svenska medborgartyper. Att förstå dem är en början till att förstå den svenska demokratis minsta beståndsdel, medborgarna. Värdet av det kan knappast överskattas.

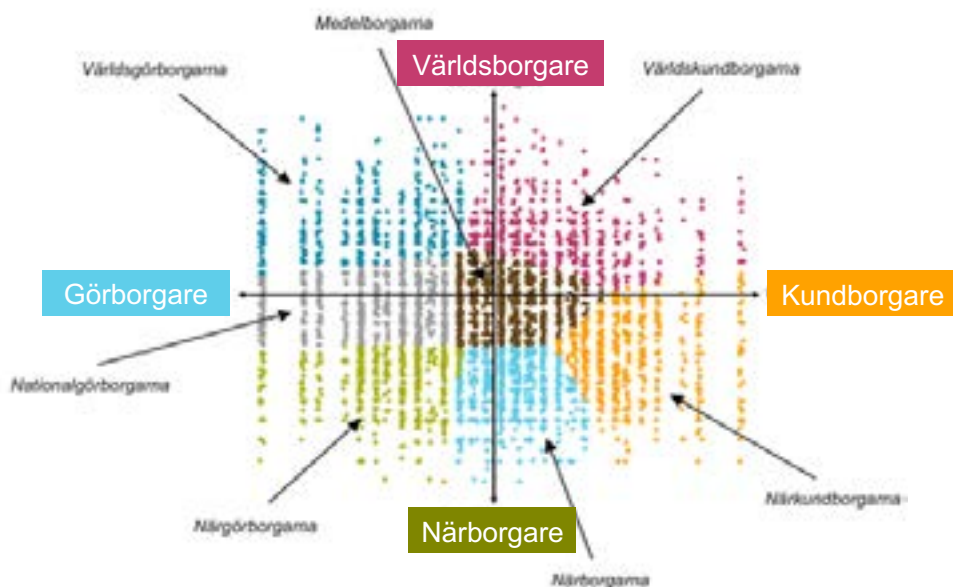
När förändringstrycket stiger av klimatutmaningar, automatisering och tilltagande kompetens- och resursbrist i den offentliga sektorn blir förmågan att engagera och kommunicera med medborgarna en helt avgörande framgångsfaktor. Utan hög tillit och en vital dialog mellan människor och myndigheter saknas förutsättningar för att lyckas med det som krävs varje gång samhället går igenom en fas av snabb transformation: en omförhandling av samhällskontraktet. Studien Morgondagens medborgare bidrar med kunskap som är viktig för den förhandlingen.

Med detta som bakgrund följer här utvalda delar av studiens resultat och insikter. Vi är stolta över att få tacka följande medarrangörer som gjorde studien möjlig!

Fryshuset, Försvarmakten, Polisen, Polisförbundet, Region Gävleborg, Region Västmanland, Röda Korset, Scouterna och Vision.

Sju medborgartyper

I analysen av svaren från knappt 6000 svaren stod två dimensioner ut och lade grunden för en medborgartypologi med sju typer. Är du kundborgare eller görborgare när du beskriver ditt åtagande gentemot samhället? Är ditt samhällsengagemang av typen världsborgare eller närborgare, eller kanske nationsborgaren mitt emellan?

Figur 1: Sju färgfält som representerar sju olika medborgartyper. Dimensionen längs Y-axeln handlar om på vilken nivå medborgarna primärt riktar sitt samhällsengagemang; nära, nationellt eller i världen. X-axeln representerar skillnader i förväntningar på hur mycket medborgarna bör och behöver engagera sig i samhället.

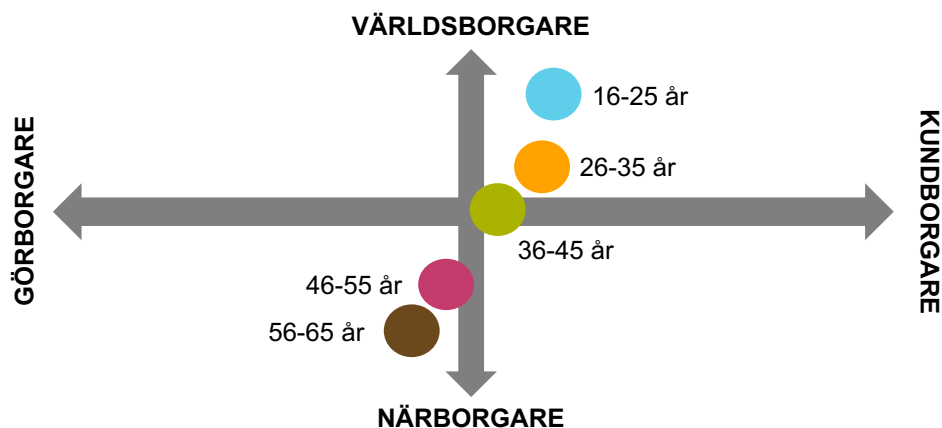
De olika medborgartyperna representerar olika syn på samhällskontrakt och engagemang. Bland annat visar kundborgare mer intresse av att bidra till samhällets basfunktioner (vård, skola, räddningstjänst) än till det mer idéburna föreningslivet. Några exempel på skillnader mellan medborgartyperna visas i tabellen nedan.

Not: Illustrationer utan källhänvisning baseras på data från studien Morgondagens medborgare, Kairos Future 2018.

PÅSTÄENDEN (andel som håller med)	NÄR BORGARE	NÄRKUND BORGARE	NÄRGÖR BORGARE	MEDEL BORGARE	NATIONELL GÖRBORGARE	VÄRLDSKUND BORGARE	VÄRLDSGÖR BORGARE
Ett kulturellt homogent samhälle är starkare än ett mångkulturellt samhälle (48 %)	13%	15%	8%	-3%	-10%	-5%	-22%
Viktigaste samhällsfrågan rör: Sverige, inte det lokala eller globala (64 %)	6%	18%	3%	10%	14%	-32%	-42%
För att samhället ska fungera och utvecklas på ett bra sätt är det helt avgörande att många människor engagerar sig i de samhällsfrågor som berör dem (47 %)	-15%	-44%	31%	-6%	33%	-25%	41%
Skyldigheter: Sätta sig in och ta ställning till aktuella samhällsfrågor (45 %)	-8%	-16%	11%	-9%	18%	-9%	26%
Skyldighet: Engagera sig i grannskapet (43 %)	1%	-20%	24%	-8%	19%	-16%	7%
Skyldigheter: Rösta i allmänna val (77 %)	-3%	-9%	10%	-5%	11%	-6%	9%

Figur 2: I tabellen redovisas i vilken grad olika medborgartyper instämmer i påståenden. Genomsnittet för svenskarna står bredvid påståendet. Procentsatserna under medborgartyperna visar typens avvikelse från det svenska genomsnittet.

Vidare tenderar högre ålder korrelera med mer engagemang för och ansvar i lokalsamhället medan yngre, som vuxit upp tilltalade som kunder till skola och sjukvård, är mer globala i sitt engagemang, och med mer av en kundrelation till samhället.

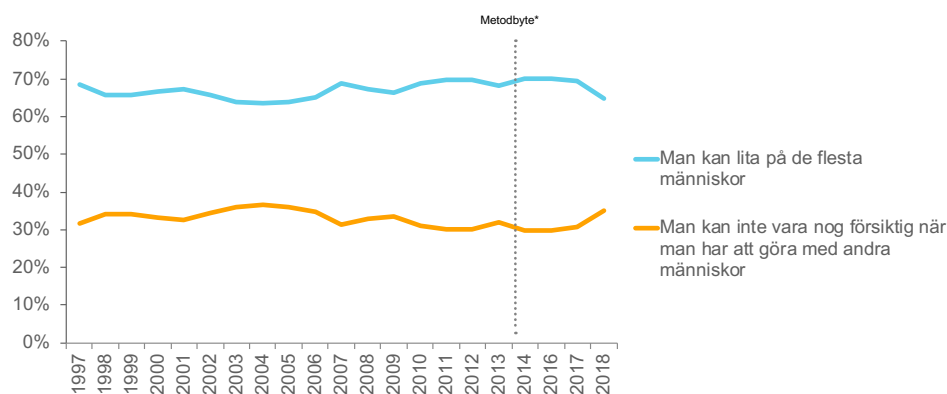
Figur 3: Studiens åldersgrupper fördelade i medborgarkorsets två dimensioner. Cirklor är medelvärden för respektive grupp.

En god förståelse för det spektrum av samhällskontrakt och engagemangsfokus som invånarna representerar kan användas till målgruppsanpassad kommunikation, så väl som vid mobilisering av medborgarnas engagemang.

Dags att vårda tilliten

Ett samhälle med hög tillit är ett bättre samhälle att leva i. Om detta tvis-
tar inte de lärda. Svenskarna har länge legat i den internationella toppen
vad gäller den generella tilliten och Kairos Futures långtidsstudier visar att
nivåerna i befolkningen som helhet är stabilt höga.

Figur 4: Andel svenskar som kan lita/inte kan lita på de flesta.

Metodbyte*: innan 2014 genomfördes insamling via postenkät. 2014 genomfördes insamling med postenkät till äldre, via webbpanel till yngre. 2015 och framåt genomförs insamling via webbpanel (Norstat). Samtliga år används slumpmässigt utvalda respondenter.

Källa: Kairos Future, Svenskarna, Samtiden, Framtiden

Växande grupper med lägre generell tillit

Under 2000-talet sjunker dock den generella tilliten bland de som är mest direkt beroende av välfärden. Nedgången inleds omkring 2007, samtidigt med att politikerna minskar statens åtagande i samhällskontraktet gentemot människor som inte är arbetsföra. OECD rapporterar under samma period att Sverige är det medlemsland vars klyftor växer snabbast, om än från jämförelsevis låga nivåer.

Lokala byråkratier spelar en viktig roll som tillitsskapare, så som skola och kommunal verksamhet, liksom medborgarnas upplevelse av (o)jämlighet. Detta är faktorer som kommun och stat har inflytande över med betygssinflation som ett konkret exempel.

Det gäller att agera nu för att bryta den negativa trenden. Generell tillit – ”det nordiska guldet” – är svårt att återskapa om det går förlorat.

Samhällskontraktet - jämlik välfärd

Vad måste medborgaren ge för att få, och vad vill hen ha för att vilja ge? Individualismen har en lång historia i Sverige där ett ideal om oberoende länge varit starkt. Den har samtidigt balanserats av en uppskattning av det kollektiva, det gemensamma utbytet av samarbete, kompromissande och överenskommelser.

Svaren från nästan 6000 svenskar visar att dagens samhällskontrakt – i studien definierat som *rättigheter och skyldigheter som minst 80 procent av svenskarna är överens om* – är ett kontrakt om jämlikhet och utjämnade livsvillkor.

SVENSKA SAMHÄLLSKONTRAKTETS TOPP 5

90 % Få sjukersättning om man blir sjuk en lägre tid

89 % Som funktionshindrad få kompensatoriska hjälpmedel av staten

86 % Få samma välfärd och samhällsservice, oavsett var i landet man bor

84 % Bidra till välfärden i Sverige genom att arbeta och betala skatt

82 % Lyda lagarna, även om man inte tycker att de är bra

Figur 5: De svarande angav hur väl de instämde i 37 olika påståenden om rättigheter och skyldigheter. I motsvarande "instämmer inte alls" och 7 motsvarande "instämmer helt". Procentsatserna visar andelen som angav 5, 6, eller 7.

Ny teknik förändrar samhällskontraktet

Utöver dessa fanns två punkter i kontraktet som konsekvenser av digitaliseringen. 83 procent menar att det också är en skyldighet att ”vara källkritisk och försäkra sig om att information en delar med andra är sann”, samt att ”det är en rättighet att ha full insyn i alla data som finns insamlad om en”. Det här ger tydliga uppdrag till skola och föräldrar respektive alla insamlare av data.

Serviceförväntan ur fas med framtiden

Medborgarnas idé om vad som bör kunna förväntas av samhället benämns i studien som serviceförväntan. Som antyds ovan anser en stor majoritet att valet av livsplats inte ska påverka nivån på välfärden – något som tycks högst osannolikt framöver.

Att förstå medborgarnas serviceförväntan ger insikter om utmaningen att skriva om samhällskontraktet när förväntningar och resurser inte matchar.

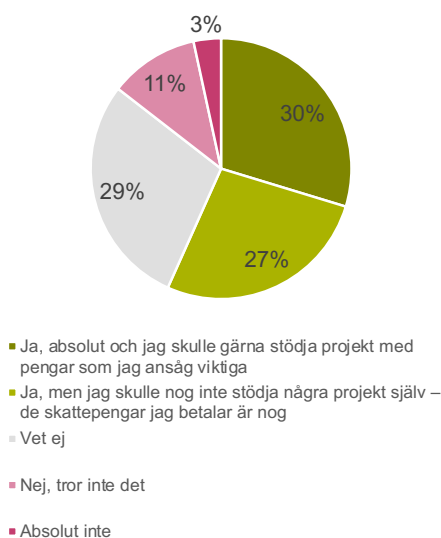

Beredskap att ställa upp

Samhällskontraktet är olika för olika medborgartyper så väl som olika generationer. Exempelvis anser drygt hälften av 56-65-åringarna att det är en skyldighet att engagera sig i sitt grannskap, medan endast tredjedel av 16-25-åringarna delar den uppfattningen. Formen för engagemang varierar förstås också. Äldre är också mer benägna att engagera sig i föreningar medan yngre i högre grad deltar via sociala medier. Kundborgartyperna tenderar till att helst engagera sig i samhällets basfunktioner medan Görborgarna mer gärna tar plats i etablerat föreningsliv.

App öppnar upp engagemangsreserv för det offentliga

Om framtidens välfärd ska likna dagens behövs fler ideella insatser inom det offentligas uppdrag. Därför erbjöda enkätens respondenter att bli organiserade för att hjälpa sin kommun via hypotetiska appar. Det visade sig finnas betydande engagemang som kan tas tillvara.

Finansiera-appen

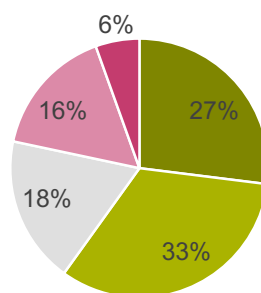
"Säg att din kommun lanserar en tjänst där du kan ge frivilliga bidrag till projekt/insatser som du tycker är viktiga, men som kommunen inte valt att prioritera i sin budget. Medborgare och andra aktörer kan då tillsammans samla ihop pengar och sponsra sådant de vill stödja/utveckla (likt crowdfunding). Skulle du vara positiv till skapandet en sådan tjänst?"

Figur 6 och 7: Drygt 5700 svenskar i åldrarna 16 till 65 tog ställning till de hypotetiska apparna, beskrivna som i texten vid diagrammen.

Sysslo-appen

"Tänk dig att din kommun lanserar en tjänst där de kan lägga upp småjobb/insatser som behöver göras i lokalsamhället (exempelvis klippa häckar, tvätta bort klotter eller plocka skräp), så att invånare kan hjälpa till med enkla sysslor - utan ekonomisk ersättning/lön. Skulle du vara positiv till skapandet en sådan tjänst?"

- Ja, absolut och jag skulle gärna bidra på det sätt jag kan
- Ja, men jag skulle nog själv inte göra så många jobb
- Vet ej
- Nej, tror inte det
- Absolut inte

Här finns uppenbart resurser att tillgå. Hur skulle en kommun kunna facilitera det engagemang som finns att hämta och samtidigt säkerställa rimliga nivåer av kvalitet, trygghet, säkerhet för både utförare och mottagare?

Innovation på området medborgarmobilisering är en nyckel till hållbar välfärdsproduktion och bör utgöra en central del i en medborgarstrategi.

Demokratin satt under tryck

Svenskarnas nöjdhet med hur demokratin fungerar har ökat från cirka 50 procent till 75 procent under perioden 1997 till 2017. Det betyder dock inte att alla ser demokrati som det bästa systemet, eller att dagens demokratiska principer håller. Var tredje svensk anser att rätten till att få rösta bör kopplas till ett kunskapskrav, sen siffra som varit stabil över tid. Bland 16-25-åringar är andelen 50 procent. Vidare är en knapp fjärdedel av svenskarna öppna för ”att ha en stark ledare som inte behöver bekymra sig om riksdag och politiska val”, medan 43 procent kan tänka sig expertstyre (dessa alternativ erbjöds i två separata frågor).

Det finns flera tänkbara skäl till att demokratin som vi kände den ifrågasätts:

- Förståelsen för demokrati och dess alternativ är ytlig bland de svarande
- De politiska frågorna upplevs för svåra att ta ställning till
- En känsla av maktlöshet inför snåriga politiska strukturer
- Allt fler ser sig som kunder i samhället och förväntar sig inte behöva delta i beslutsfattandet

Ytterligare ett skäl till att alternativ till demokrati upplevs attraktiva kan vara att demokratin upplevs impotent i mötet med exempelvis klimatflyktingkriser. Om den tolkningen stämmer är en av de största utmaningarna för dagens politiker att kunna vara både långsiktiga *och* handlingskraftiga, annars riskerar stödet för demokrati att minska.

Med en gemensamt och grundligt utförd omvärldsanalys ökar chansen för lokalpolitisk samsyn kring vilka utmaningar som behöver prioriteras.

Tre prognoser kring morgondagens medborgarlandskap

1. Tilliten blir allt mer villkorad, och villkoren avgörs allt mer av tilliten

I tider av ökad polarisering, växande social oro och brist på gemensamma berättelser blir tilliten mellan människor en allt större bristvara. Ledarskapet och det offentliga agerandet från politiska företrädare, myndighetspersoner och den ekonomiska eliten blir nu mer avgörande än på länge för hur den generella tilliten och förtroendet för institutionerna utvecklas. Inte minst för offentligheten och välfärdens verksamheter. Många av de stora utvecklingsmöjligheter som finns bygger på tillgången till data genererad av medborgarnas digitala liv. Villigheten att dela data hänger även den på tillit och belyser ytterligare vilken utvecklingspotential som ligger i att ha människors förtroende.

2. Utmaningar inspirerar och tvingar till ökat åtagande för medborgarna

Prognoserna för välfärdens produktion pekar på en tilltagande resursbrist. Rejåla skattehöjningar, produktivitetsökningar genom digitalisering och mer egenfinansiering är några motmedel, men så är även en inskrivning av mer ideella insatser i samhällskontraktet.

För de mest handlingskraftiga medborgartyperna – görborgarna – kommer tydliga samhällsbehov inspirera till handling, om vägarna till engagemanget är tydliga. Här har ideella organisationer en möjlighet att spela en viktig roll, förutsatt att de fokuserar på de behov som är relevanta för medborgarna idag, snarare än att fortleva. Även myndigheter bör fundera på hur de kan kanalisera engagemanget med rätt regelverk och gränssnitt gentemot medborgarna.

För kundborgarna lär de ökande kraven på medborgarna upplevas som en försämring av samhällskontraktet. Om inte det offentligas ansträngningar och effektivitet upplevs påtagliga av kundborgarna kan detta leda till en växande opinion för mer egenfinansierad välfärd.

3. Pionjärernas ledarskap avgör framgången

Sverige är en global framgångssaga som nu står inför en transformation. Förändring är ofta svårt, men kanske är det som svårast för den som upplevt mest framgång? Hen har minnen av vad som fungerade sist, men de lösningarna duger inte nödvändigtvis framåt. I en övergångsfas av det här slaget behövs pionjärerna extra mycket. De som kan hantera obehaget av att känna sig fram i dimman, de som vågar slakta heliga kor och som har förtroendekapital nog att leda andra. Det har blivit dags att ta ett lika stort språng framåt som svenskarna en gång gjorde, bort från dåliga hus, klassamhälle och okunskap. Skillnaden är att nu sker språnget till ett heterogent, digitaliserat samhälle. Likheten är förhoppningsvis att vi kan bibehålla samma starka känsla av samhörighet.

Om studien

– Studien Morgondagens medborgare genomfördes från mars till augusti 2018 med den övergripande frågan “Vad kommer framtidens svenskar att förvänta sig av sig själva, varandra och samhällets institutioner ifråga om att ge och få, rättigheter och skyldigheter?”

– Resultatet baseras på litteraturstudier, omvärldsanalys, tidigare studier gjorda av Kairos Future samt en enkät med 5777 svarande svenskar i åldrarna 15-65 år (en svarsfrekvens om hela 86 procent).

– Tillsammans med studiens medarrangörer genomfördes ett expertseminarium där en diversifierad grupp av forskare, samhällsbetraktare och praktiker medverkade i spanandet. Kompletterande intervjuer har genomförts, primärt med fokus på om kärnan samhällskontraktet kan förväntas förändras till följd av växande grupper av medborgare med rötter i andra kulturer.

– För frågor kring rapportens statistiska underlag, kontakta Lovisa Vildö via lovisa.vildo@kairosfuture.com.

"Föreläsningen om morgondagens medborgare belyste vårt snabbt växande samhälle ur flera infallsvinklar och väckte många frågor och diskussioner bland politiker och tjänstepersoner."

*Annica Andersson
kommundirektör Arboga kommun*

Det är nu som framtiden kan formas!

Data och insikter från studien Morgondagens medborgare är viktiga pusselbitar i en framtidsdriven strategi för organisationer med medborgarna i fokus. Ta del av studien på något av följande sätt.

Boka en föreläsning

Utifrån era behov skapas en föreläsning med fokus på de delar av studien som är mest relevant för er. Ca 45 till 120 minuter.

Boka ett seminarium

En föreläsning kompletterad med moment för reflektion, dialog och dokumentation. Ca 3 timmar till en heldag.

Vindtunneltesta er strategi

Låt studiens prognoser möta era strategiska ambitioner för att se om ni hanterar och tar tillvara framtidens medborgare på ett effektivt sätt. En till två dagar.

Utveckla en medborgarstrategi

Tillit och engagerade medborgare är samhällets hårdvaluta. Därför behövs på lokal och regional nivå strategier för att bygga den medborgaranda som kan mota bort misstro och skapa engagemang för det gemensamma. Nyttja studiens resultat, samla politiker, näringsliv, civilsamhälle och allmänhet i fysiska och digitala workshops och skapa tillsammans en strategi för att lyfta medborgarengagemang och tillit till nya nivåer. Omfattning beroende på ambitionsnivå.

Välkommen att kontakta oss för ett prisförslag på info@kairosfuture.com!

Om Kairos Future

Kairos Future är ett internationellt konsult- och analysföretag som hjälper företag att förstå och forma sin framtid. Genom trend- och omvärldsanalys, innovation och strategi, ger vi våra kunder de stora sammanhangen. Kairos Future grundades 1993, vårt huvudkontor finns i Stockholm och vi har representanter samt samarbetspartners över hela världen.

För mer information, se www.kairosfuture.com eller kontakta oss:

Kairos Future

Box 804

101 36 Stockholm

Besöksadress: Västra Järnvägsgatan 3

08-545 225 00

info@kairosfuture.com

www.kairosfuture.com

The logo for Kairos Future, featuring the words "KAIROS" and "FUTURE" stacked vertically in a bold, sans-serif font. "KAIROS" is in a light yellow/gold color, and "FUTURE" is in white. The text is centered within a solid black square.

**KAIROS
FUTURE**